

Драгица ПОПОВСКА

ЈНУ Институт за национална историја – Скопје

ПОЛИТИКИ НА КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЈА НА ПРОСТОРОТ ВО МАКЕДОНИЈА ВО ЈУГОСЛОВЕНСКИОТ СОЦИЈАЛИЗАМ

Abstract: *The paper focuses on the policies of conceptualization of space in Macedonia, in the Yugoslav context of existence. The presented material provides insight into various bearers of symbols in the public sphere that contribute to the visualization of the Macedonian society or the Macedonian culture in the public space. The analysis includes: names of streets, squares, working organizations, monumental topography, etc. which participate in the process of collective memorization and reveal the determinants on which the conceptions of the Macedonian nation in Yugoslav socialism are built.*

Key words: *collective memory, bearers of symbols, Macedonian society, Yugoslav context*

Крајот на Втората светска војна ја означил победата над националсоцијализмот и фашизмот, а политичките, идеолошките и воените резултати влијаеле на геополитичките односи, воспоставувајќи нов општествен поредок и нови општествено-политички констелации на светско ниво. Во овие историски околности беше формирана новата југословенска држава (ДФЈ / НРЈ / СФРЈ), која се легитимираше како народна република на поврзани национални заедници, кои се рамноправни меѓу себе. Во нејзиниот состав партиципираше и (ДФ / НР / СР) Македонија, чие создавање беше толкувано како конечно остварување на сонот на македонскиот народ за сопствена држава.

Воената победа на партизаните предводени од Тито, а со тоа и политичката победа на КПЈ, беа и се легитимираа како дел од победничките антифашистички сили. Тоа ѝ овозможи на Партијата да земе активна улога во изградбата на државата и формирањето на новата општествена свест. Во оваа насока сите слабости на претходниот систем, вклучувајќи ја и нерамноправноста на наро-

дите, беа користени како контрастна вредносна заднина на конкретното време, односно при изградбата на новата држава. Имено, наспроти некогашните национални идеологии, државата градеше идеологија на братство и единство, и тоа преку културните, општествените и политичките институции. Политичката стратегија пак, заснована на образецот на класната борба против буржазијата, прокламираше бескласна пролетерска држава која има форма на народна република.¹

Политиките, стратегиите и идеологијата на КПЈ најдоа свој одраз и во концептуализацијата на просторот, односно во колективното меморирање и изградбата на општествениот идентитет. Користејќи различни *носители на симболи*² во секојдневниот живот, југословенската федерација настојуваше да го обликува општеството во согласност со својата идеологија, односно со својот поглед на свет. Ваквите јавни симболи, во конкретниот период, меѓу другото имаат и „функција на идеологизирање на секојдневието“. Тие овозможуваат ознаките на поредокот да станат видливи во различни сегменти на општествениот живот, што ќе придонесе кон нормализација и легитимизација на „вредностите и на системите на кои асоцираат поединечните знакови кои се промовираат“.³ Новиот политички речник, новите метафори и сл. ознаки на воспоставување на *легитимен јазик* во јавната сфера се видливи и во Македонија, се разбира со вклучување на локални содржини, односно теми карактеристични за македонската национална култура.

Во оваа смисла истражувањето е насочено кон политиките на концептуализација на просторот во Македонија, во југословенскиот контекст на опстојување. Презентираниот материјал во овој труд дава увид во различни *носители на симболи* во јавната сфера кои придонесуваат за визуелизација на македонското општество или македонската култура во јавниот простор. Значи, *носителите на симболи* ги набљудувам како алатка преку која се врши трансмисија на симболички пораки во контекст на вредностите, формулирани на национално/етничко и политичко ниво во македонскиот општествен простор, во конкретното време. Анализата вклучува повеќе носители на симболи: имиња на улици, плоштади, работни организации, споменична топографија и сл. кои учествуваат во процесот на колективното меморирање и ги откриваат детерминантите врз

¹ Види повеќе во: Ivo Komšić, „Komunizam i nacionalna svijest na kraju Drugog svjetskog rata u Jugoslaviji“, *Kultura sećanja: 1945. Povijesni lomovi i savladavanje prošlosti*. (Zagreb: Biblioteka Srednji put, Disput, 2009), 29-36.

² За симболите и носителите на симболите во јавниот живот види: Maoz Azaryahu, *Politički simboli in svakidašnjici. Polisistemski pristup istraživanju. Etnološka tribina 22*, Vol. 29. (Zagreb: Hrvatsko etnološko društvo i Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta, 1999), 255-267.

³ Srđan Radović, *Grad kao tekst*. (Beograd: Biblioteka XX vek, 2013), 48.

кои се градат концепциите на нацијата во Македонија во југословенскиот социјализам.

*

Продукцијата во просторот овозможува да се конструираат шеми на перцепција, благодарение на сеприсутноста на *легитимниот јазик* во општествени рамки. Всушност, научните истражувања во областа на социјалната продукција во просторот покажуваат дека неутрални зборови не постојат. Напротив, стратегиите на градење на заедништво претпоставуваат воспоставување на *еден јазик* кој треба да има симболичен ефект на евентуалните недоразбирања помеѓу заедниците, но исто така и да го спречат евентуалниот отпор на поединците кон промовираниот дискурс во јавната сфера.⁴

За да го постигне претходно опишаното, односно за да ја обезбеди хомогенизацијата на различното население, политичката гарнитура во некогашната држава одредува збир на теми за кои ќе се зборува, а потоа преку институциите наметнува нивна генерална кодификација.⁵ На тој начин овие теми добиваат статус на повеќе или помалку познати и признати дискурси во пошироката општествена сфера. Главен акцент во овој контекст е ставен на НОБ и Револуцијата, култот кон Тито и „братството и единството“. Политичката валоризација и експлоатација на овие теми станува силна алатка во мобилизацијата на различното население околу комунистичката идеологија и нејзиното јакнење во општествени рамки. Во оваа смисла, особено значајна е улогата на различните *носители на симболи* во јавниот простор.

Анализата на топонимијата, како и на споменичната иконографија во Македонија, како дел од некогашната југословенска федерација покажува дека преку имињата на улиците, плоштадите, работните организации, спомениците и сл. државата настојувала да профилира културно наследство, кое било универзално за целата територија на Југославија. Ова е сосема јасно кога ќе ја видиме бројноста на симболичките манифестации во просторот поврзани со конкретните теми.

⁴ Види повеќе во: Pierre Bourdieu, *Language & Symbolic Power*, edited and introduced by John B. Thompson, translated by Gino Raymond and Matthew Adamson. (Polity PRESS, 1991).

⁵ Клучниот идеен триаголник кој е граден во текот на 1950 тите години го сочинуваат: самоуправањето, неврзаноста и општонародната одбрана, кои се следени од атрибутите на самата држава: идејата за братство и единство, сфаќањето на работничката класа како како субјект на југословенската (и светската) револуција, владеењето на Комунистичката партија (КПЈ, СКЈ), култот кон Јосип Броз Тито и култот кон партизанската борба (НОБ). (Ivan Kovačević, „Jugoslovensko kulturno nasleđe – od jugoslovenske ideje do jugonostalgije“. *Ogledi o jugoslovenskom kulturnom nasleđu*, Zbornik radova sa naučnog skupa: Okviri konstruisanja jugoslovenskog kulturnog nasleđa, ur. Ivan Kovačević. (Beograd: Srpski genealoški centar, 2012), 18).

Дискурсот за НОБ, во рамките на југословенското, а во таа смисла и македонското општество, од една страна го експонира својот ослободувачки и антифашистички карактер, а од друга ја претставува Револуцијата. Во овој контекст, официјалната политика на меморија, која континуирано се гради од Комунистичката партија, има за цел да ги потсети луѓето на антифашистичката борба спроведена од страна на партизаните, како заедничка борба на сите народи што ја чинат федерацијата и да создаде нова политичка цел во духот на социјализмот. Борбата против непријателот, како странскиот така и домашниот, претставува широка основа за мобилизација и за јакнење на народноослободителниот отпор, а нејзината политичка валоризација има изразито социјалистичко/комунистичко усмерување. Истражувањето на научната литература од тој период во Македонија покажува огромен број на објавени историографски, фолклорни, литературни и др. монографии и прилози со тематика – НОБ и социјалистичката револуција.⁶ Оваа тематика се јавува и како основа за создавање на филмови, уметнички дела и т.н., што има свое влијание на дифузијата на темата во секојдневниот дискурс на населението. Што се однесува на споменичната иконосфера, инскрипцијата на оваа тема зазема широки размери. Спомениците и спомен-обележјата поврзани со НОБ и Револуцијата се подигнувани низ цела Македонија: „Могила на непобедените“ во Прилеп, „Сила, Слава и Победа“, „Ослободители на Скопје“, „Споменик на паднатите за слобода“ во Скопје, „Споменик на Народноослободителната борба“ во Тетово, „Споменик на Народната Револуција“ во Куманово, „Споменик на загинатите борци“ на повеќе места: во Скопје, во Дебар, во Вруток, во Брвеница, во Битола, во Железнец, во Белчишта, во Делчево, во Крива Паланка, во Македонски Брод, во Свети Николе, „Споменик на Револуцијата“ во Струмица и т.н.⁷ Анализата на уличната номенклатура во конкретниот период исто така покажува широка застапеност, односно комеморација на личности и настани поврзани со НОБ и Револуцијата: „Ужичка Република“, „Динара“, „Неретва“, „Бошко Буха“, „Велко Влаховиќ“, „Моша Пијаде“, „Црвена армија“, „Октомвриска револуција“, „ЈНА“ и т.н. Како што може да се види, во социјалната продукција на просторот во Македонија учествуваат имиња и настани кои се поврзани со поширокиот југословенски контекст, односно конотираат југословенски / социјалистички предзнак. Во именувањето на улиците како зна-

⁶ На ниво на цела Југославија на полето на историографијата до 1965 година во Југославија се објавени преку 30000 монографии и прилози за НОБ и за социјалистичката револуција, а до крајот на осумдесетите тој број е утростручен. Споменикот, 37. И во областа на филмот од 1947-1990 година се снимени вкупно 250 филмови, посветени на НОБ. (Zundhausen 2008, 380-381, според: Gordana Đerić, „Označeno i neoznačeno u narativima društvenog pamćenja: jugoslovenski slučaj“. *Kultura sećanja: 1945. Povijesni lomovi i savladavanje prošlosti*. Zagreb: Biblioteka Srednji put, Disput, 2009), 89.

⁷ Види повеќе во: Ѓорѓи Трајковски, *Преглед на спомениците и спомен-обележјата во СР Македонија*. (Скопје: Републички завод за заштита на спомениците на културата, 1986).

чајни простори за впишување историја не се изоставени ниту личностите и настаните кои се директно поврзани со македонската национална историја: „5-та прилепска бригада“, „Борка Талески“, „Васил Главинов“, „Стив Наумов“, „Прохор Пчински“ и т.н. Ваквата комеморација на личности и поими што политичката идеологија ги смета за важни, овозможува да се воздигнат заедничките вредности, токму преку глорификација на Народноослободителната борба и на борецот – партизан како учесник во неа.⁸

Комеморацијата на личности преку именување на јавни простори или установи, како и подигнување на споменични обележја во нивна чест, не служи само за пригодно сеќавање на тие личности, туку служи и како средство за конструкција на идентитетот на населението на тој означен простор. Ова е особено изразено при меморијализација на политичари и национални лидери.⁹ Во овој контекст, еден од главните маркери на идентитетот на новата југословенска држава е личноста на нејзиниот претседател и водач – Јосип Броз Тито. Ликот на Тито, со создавањето на неговиот култ по војната, станува идеолошки симбол кој добива свое место во поширокиот официјален дискурс на Југославија, вклучувајќи ја и инкорпорацијата во јавниот простор. Колку бил значаен овој симбол во Македонија во конкретното време покажува и одлуката за преименување на градот Велес кој во 1946 година со посебен закон донесен во Собранието на НР Македонија станува - Титов Велес.¹⁰ Ваквата пракса е применета и на планинската топографија кога Собранието на НР Македонија во 1953 година донесува одлука највисокиот врв на Шар Планина да биде именуван како: Титов Врв. Покрај ова, треба да се спомене и праксата на испишување на името Тито, на падините, на планините или ридовите и тоа со поставување на бели камења (на Водно) или пак со ставање на метални букви. Целта била да се овозможи негова визибилност од блиските патни правци или населби.¹¹ Исто така, голем број на улици, плоштади, училишта, работни организации во македонските градови и населби биле нарекувани по Ј. Б. Тито. Примерите се навистина бројни. Така, главниот плоштад во Скопје го носел името *Плоштад Маршал Тито*, а со истото име била означена и главната улица на десниот брег на Вардар. Имајќи предвид дека станува збор за централни простори во Скопје, како престолнина на Маке-

⁸ Во овој контекст, акцентирани се и придобивките од оваа борба: победа, слобода, прогрес, напредок и т.н., кои се наоѓаат и во имињата кои ги носат работни организации кои егзистираат во конкретниот период: „Напредок“ (државна фабрика за плехан намештај), „Прогрес“, „Слобода“ и др.

⁹ Srđan Radović, *Grad kao tekst*. (Beograd: Biblioteka XX vek, 2013), 62.

¹⁰ „Закон за преименувањето името на град Велес во Титов – Велес,“ *Службен весник на НР Македонија*, бр. 31, год. II. (Скопје: Претседателство на Владата на Народна Република Македонија – Скопје, 15 ноември 1946 година).

¹¹ Види: Srđan Radović, *Grad kao tekst*, 62.

донија, јасно е колку високо котираше личноста на Тито во *пантеонот на имиња*. Улицы во речиси сите градови и населби во Македонија биле именувани во чест на Тито: во Тетово, Гостивар, Битола, Велес, Берово, Богданци, Винаца, Гевгелија, Струмица, Македонски Брод, Неготино, Прилеп, Пехчево и т.н. Најчесто тие го носат името „Маршал Тито“. Очигледно, улиците како популарни и погодни политички симболи се користени за инскрипција на личноста на Тито и обезбедувањето на неговата сеприсутност во општествениот простор. Политиките на сеќавање поврзани со Маршалот Тито во Македонија, во југословенскиот социјализам, стануваат материјализирани и со изградба на споменици, спомен плочи и бисти (во Куманово, во Тетово и др.), потоа со именување на училишта, работни организации („Металски завод – Тито“ во Скопје, земјоделска корпорација „Маршал Тито“ во Ивиневици, Демирхисарско и т.н.) и здруженија. Сите тие зборуваат за популарноста на ликот на Тито во официјалниот и секојдневниот дискурс во Македонија во југословенскиот контекст на опстојување.

Поимот *братство и единство* фигурира како една од водечките пароли во Југословенската федерација. Покрај тоа што се јавува како идеолошки принцип, во времето на НОБ овој слоган го репрезентира и повикот за борба и отпор, односно на братството и единството на народите на Југославија во борбата за ослободување и за ново општествено и политичко уредување. Подоцна, паролата братство и единство согласно југословенската идеологија се остварува, станува стварност, односно добива значење на решено национално прашање во земјата. Оваа прокламирана придобивка од војната се воведува во официјалните наративи и дискурси на државата, а комеморацијата и легитимизацијата на овој принцип започнува со воведување на *Медаљата братство и единство* уште во 1943 година.¹² Како базичен принцип на општествените односи братството и единството се јавува и во Програмата на Сојузот на комунистите на Југославија, усвоена на конгресот 1958 година, а потоа и во уставите на Југославија од 1963¹³ и 1974 година.¹⁴ Овој поим доживува општа профилација како низ официјалните, така и низ неофицијалните дискурси. Веројатно најзначајна просторна форма означена со терминот *братство – единство* е автопатот во Југославија кој претставувал централен инфраструктурен коридор во земјата, кој ја поврзувал Љубљана и Гевгелија. Неговото именување покрај тоа што симболички го означувало географското поврзување, истовремено го симболизирило и поврзувањето на

¹² Srđan Radović, *Grad kao tekst*, 47.

¹³ Одлука о прогласењу Устава Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, *Службени лист СФРЈ*, бр. 14, год. XIX (Београд: Новинска установа „Службени лист СФРЈ“, 10 април 1963).

¹⁴ Одлука за прогласување на Уставот на Социјалистичка Федеративна Република Југославија, *Службен лист на СФРЈ*, бр. 9, год. XXX. (Белград: Новинска установа „Службен лист на СФРЈ“, 21 февруари 1974).

различните заедници во неговата изградба (граден бил од работни бригади од целата земја) и подоцна во овозможувањето на флукацијата на населението.¹⁵

Терминот *братство и единство* бил концептуализиран во градската топонимија на повеќе македонски градови. Така, улици кои го носат ова име се јавуваат во: Струмица, Богданци, Прилеп, Дебар, Куманово, Гостивар, Веница и др. Спомен парк во Пробиштип, каде се наоѓа и споменично обележје, исто така е именуван со терминот „братство и единство“. Согласно достапните податоци и во непосредна близина на село Белчишта е поставен споменик „на бригадите на братството и единството што дејствувале на подрачјето Дебарца и Западна Македонија“.¹⁶ Честото именување на училиштата по братството и единството, каков што е примерот во: Охрид, Берово, Богданци, Дебар, Гостивар, потоа Драчево, Средно Коњари и т.н., ја покажува широката прифатеност на терминот кој иако има идеолошка конотација, во практиката станува ознака за повеќенационалниот карактер на заедницата. Терминот *братство и единство* се наоѓал и во именувањата на разни здруженија, задруги, работни организации и т.н. Во некои делови од Македонија во употреба бил само еден збор од конкретниот слоган, односно именувањето го користи терминот „Братство“ на пример за основно училиште во Скопје, потоа во Челопек и т.н., за работна организација во Охрид, табачка производителна корпорација „Братство“ во Скопје,¹⁷ или пак „Единство“ за земјоделска задруга во Челопек, во Ново Село, струмичко, универзална кооперација во с. Присојница, Дебарско и т.н.¹⁸

Ако земеме предвид дека просторот се јавува како полигон за впишување на претстави од минатото и јавна манифестација на колективна меморија,¹⁹ претходно изнесеното покажува дека преку генерирање на конкретните историски / културни / политички вредности во општествената сфера, државата настојувала да го обезбеди заедништвото на народите, во контекст на *Југословенството*.

Македонската специфичност по која Републиката била препознатлива во рамките на федерацијата, е илинденскиот период кој во колективната меморија се перципира како „фундаментален симбол на македонската борба за национал-

¹⁵ Srđan Radović, *Grad kao tekst*, 47.

¹⁶ Споменикот е подигнат во 1958 година на височина што доминира над околината. Види: Историски споменици. *Спомен обележја во општина Дебарца*, Општина Дебарца. Достапно на: <https://debrca.gov.mk>. Пристапено: 16.11.2020.

¹⁷ „Регистрација на Корпорации од Корпоративната комисија при Владата на Н.Р.М.“, *Службен весник на НР Македонија*, бр. 31, год. II. (Скопје: Претседателство на Владата на Народна Република Македонија – Скопје, 15 ноември 1946 година).

¹⁸ Податоците се резултат од истражувањето на различни броеви на *Службен весник на НР Македонија*.

¹⁹ Srđan Radović, *Grad kao tekst*, 30.

на слобода“. Ова минато во Македонија го зазема највисокото место во *пантеонот* на вредности што станува видливо преку зафатите кои тогашната македонска власт ги презема во јавната сфера: именување на улици, плоштади, потоа именување на училишта, работни организации, во споменичната иконографија, празничниот календар и т.н. Така, улици кои го носат името „Илинденска“ се наоѓаат: во централното подрачје на Скопје, потоа во Битола, Прилеп, Дојран, Гостивар, Тетово, Куманово, Кавадарци, Делчево, Демир Капија, Титов Велес, Кочани и т.н. Согласно достапните податоци и работни организации од различен тип, кои егзистирале на територијата на Македонија во југословенскиот период биле именувани со терминот „Илинден“: фабрика за свилени платна „Илинден“ во Битола, селска универзална корпорација „Илинден“ во с. Козица, Кичевска околија, селска универзална корпорација во Скопје²⁰, општа земјоделска задруга „Илинден“ во Пробиштип²¹, трговско претпријатие „Илинден“ во Злетово и т.н.

Во контекст на споменичната иконографија, голем број споменици во Македонија го воздигнуваат илинденскиот востаник и воопшто македонската национална борба за слобода. Еден од најзначајните споменици поврзани со конкретната историја е оној во Крушево, познат како „Илинден“ или „Македониум“, а во општествениот простор значајно место заземаат и спомениците на протагонистите на илинденското востание: Гоце Делчев, Дамјан Груев (во: Смилево, Демирхисарско, Богородица, Гевгелиско и др.), Питу Гули (Крушево), Никола Карев (Во: Кочани, Крушево) и др. Впечатлива е комеморацијата на Гоце Делчев во јавната иконосфера и тоа преку именување на улици (ул. „Гоце Делчев“ во Скопје, во Радовиш, во Штип, во Струмица и т.н.), на работни организации (фабрика за кожи „Гоце Делчев“ во Скопје, печатница „Гоце Делчев“ исто така во Скопје, кооперација на тутунопроизводители „Гоце Делчев“ во Ресен²², кооперација во с. Робово, струшка околија, на училишта (речиси во сите градови во Македонија) и т.н. Споменици на Гоце Делчев се поставени во Скопје, во Струмица, во Делчево, спомен бисти во: Демир Хисар, Свети Николе, во Штип и во други градови низ Македонија во конкретниот период.

Политиката на сеќавање поврзана со Илинденскиот период, која е пласирана во тогашното македонско општество, има за цел да ја покаже „борбата за македонска државност, која поминува низ патека на последователни периоди“²³

²⁰ „Регистрација на Корпорации од Корпоративната комисија при Владата на Н.Р.М.“, *Службен весник на НР Македонија*, бр. 31, год. II. (Скопје: Претседателство на Владата на Народна Република Македонија – Скопје, 15 ноември 1946 година).

²¹ *Службен весник на НР Македонија*, бр. 40, (Скопје: Претседателство на Владата на Народна Република Македонија – Скопје, 21 декември 1953).

²² Исто.

²³ Драгица Поповска, Споменичните обележја поврзани со Втората светска војна во Македонија: идеолошка наративизација. *Материјали од меѓународна научна конференција Балканот: луѓе, војни и мир*, Скопје, 4-5 ноември. (Скопје: Институт за национална историја, 2015), 253-265.

и понатаму да ја верифицира поентата дека Македонците го добиле она што го барале, а тоа е сопствена самобитност, се разбира во рамките на југословенската федерација.²⁴ Во оваа смисла, фузијата на двата периода како 'Два Илиндена' се перципираат како кохезивни. Овде всушност станува збор за поврзување на македонската идеологија со пошироката државна идеологија, со цел да се оправда и да се обезбеди легитимитетот на заедништвото во контекст на *југословенството*.²⁵

Оттука, специфично обележје во македонскиот јавен простор е споменичната топографија која во еден споменичен конструкт, сублимира две меморијални одбележувања: илинденскиот период и НОБ. Ваквата сублимација на настаните под една капа: Илинденското востание, кое означувало нова фаза од развојот на македонското национално и ослободително движење, и АСНОМ, кога е потврдена општествено - правната положба на Македонија, го покажуваат настојувањето на тогашната македонска власт во колективната меморија да ја вгради поентата: долго поскуваната цел конечно е остварена.²⁶ Во оваа смисла, ваквите споменици (во: с. Цапари, Битолско, с. Ташмаруништа, Струшко, с. Вевчани, Струшко и др.) , од една страна, го издигнуваат илинденскиот востаник, а од другата, партизанот кој се јавува како алузија на конечната слобода.²⁷

Фузионирањето на двата историски периоди во едно е постојано пласирана содржина во македонско општество на различни нивоа. Ваквата политика на сеќавање од една страна ги истакнува специфичностите за Македонија (Илинден), кои одговараат на конкретната општествено-политичка идеологија, како елементи кои ја прават разликата помеѓу „нас“ и „останатите“, но истовремено ги истакнува и елементите кои не спојуваат (НОБ и Револуцијата, култот кон Тито и братството и единството), со другите заедници кои ја чинат југословенската федерација.²⁸ Тоа се шеми што постојано ја поддржуваат посакуваната идеологија.

*

Претходно изнесеното покажува дека во политиките на концептуализација на просторот во Македонија во југословенскиот социјализам, како и широко во Југославија важно место зазема комеморативната пракса која во преден план ги издигнува НОБ и Револуцијата (вклучително и народните херои²⁹ кои од

²⁴ Исто.

²⁵ Драгица Поповска, *Споменикот, меморијата и идентитетот*. (Скопје: Институт за национална историја, 2015), 39.

²⁶ Исто, 38.

²⁷ Исто.

²⁸ Исто, 41.

²⁹ За симболичкиот капитал на народните херои на Југославија преку концептот на хероизмот види: Ivana Lučić – Todosić, „Heroizam u likovima Narodnih heroja: potrošeni simbolički capital naroda Jugoslavije?“. *Етноантрополошки проблеми*, н.с. год. 14, св.4 (2019).

нив произлегуваат), култот кон Тито и братството и единството како симболи кои ја репрезентираат силата на заедништвото и унитарната моќ на Комунистичката партија. Институционално селектирани, тие се главни носители на *симболичкиот капитал* на државата. Вредностите кои ги отелотворуваат – партизански / југословенски патриотизам, братство и единство помеѓу југословенските народи и народен антифашизам се елементите врз кои се градела основата на југословенската држава.

Во процесот на создавање на новата Југославија, Македонија влегла со Илинденскиот период, како свој репрезентативен симбол. Фасцинацијата на Македонците кон конкретниот период и неговите протагонисти, биле искористени од страна на југословенските / македонските комунисти / власти кои оваа фасцинација ја ставиле во контекст на колективното југословенство. Имено, хероизмот на Илинденците во борбата за сопствена самобитност кој бил дел од културната меморија на македонското население, се воздигнува на национално / државно ниво преку негово вклучување во веригата на борбени настани, која завршува со НОБ и Револуцијата, со што идејата за сопствена македонска држава е остварена. Во овој контекст македонското општество, во конкретниот период, ја градело сликата на партизанот – херој, кој ги воспоставил врските со минатото, станувајќи наследник на востаникот, односно продолжувач на илинденската борба до конечна слобода. Практично, без реинтерпретација на Илинден не би било возможно да се конструира новата општествена свест во Републиката, каде овој настан ја објаснувал врската помеѓу колективното минато, сегашноста и иднината. Оттука, Илинден и хероите поврзани со Илинденскиот период се репрезентирани низ различни наративни и визуелни ознаки во просторот, односно станале сеприсутни во Македонија, што покажува дека во вредносно-ориентациониот систем на македонското општество овој период стои највисоко на *пантеонот* на симболични вредности.

Како и сите норми и претстави, така и претходно анализираните симболи од колективната / општествената меморија, се општествено конструирани, односно нивната содржина, намена и визуелизација во просторот на Македонија се менуваат во согласност со промените во општествено-културниот систем. Во овој контекст, сите тие се експоненти на вредносните норми кои го одбележуваат дадениот историски момент. Институционализираната селекција на споменатите симболи / теми (настани / ликови) во конкретниот временски период укажува на контекстот и потребата на која тие теми реферирале, како и на општествената функција која нивната селекција ја исполнува.³⁰ Во оваа смисла, изборот на Илинден и неговите херои за македонската заедница означувал потврда за

³⁰ Ivana Lučić – Todosić, „Heroizam“, 1226.

постојењето на сопствени ослободителни и револуционерни сили чие присуство во јавната сфера го градело и осигурувало статусот на Македонија и Македонците во новиот југословенски (социјалистички) општествен поредок.

Литература:

- Azaryahu Maoz, Politički simboli u svakidašnjici. Polisistemski pristup istraživanju. *Etnološka tribina* 22, Vol. 29. (Zagreb: Hrvatsko etnološko društvo i Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta, 1999).
- Bourdieu Pierre, *Language & Symbolic Power*, edited and introduced by John B. Thompson, translated by Gino Raymond and Matthew Adamson (Polity PRESS, 1991).
- Gordana Đerić, „Označeno i neoznačeno u narativima društvenog pamćenja: jugoslovenski slučaj“. *Kultura sećanja: 1945. Povijesni lomovi i savladavanje prošlosti* (Zagreb: Biblioteka Srednji put, Disput, 2009).
- „Закон за преименувањето името на град Велес во Титов – Велес,“ *Службен весник на НР Македонија*, бр. 31, год. II. (Скопје: Претседателство на Владата на Народна Република Македонија – Скопје, 15 ноември 1946 година).
- Историски споменици. *Спомен обележја во општина Дебарца*, Општина Дебарца. Достапно на: <https://debrca.gov.mk>.
- Komšić Ivo, „Komunizam i nacionalna svijest na kraju Drugog svjetskog rata u Jugoslaviji“. *Kultura sećanja: 1945. Povijesni lomovi i savladavanje prošlosti* (Zagreb: Biblioteka Srednji put, Disput, 2009).
- Kovačević Ivan, „Jugoslovensko kulturno nasleđe – od jugoslovenske ideje do jugonostalgije“. *Ogledi o jugoslovenskom kulturnom nasleđu*, Zbornik radova sa naučnog skupa: Okviri konstruisanja jugoslovenskog kulturnog nasleđa, ur. Ivan Kovačević. (Beograd: Srpski genealoški centar, 2012).
- Lučić – Todosić Ivana, „Heroizam u likovima Narodnih heroja: potrošeni simbolički capital naroda Jugoslavije?“. *Етноантрополошки проблеми*, н.с. год. 14, св.4 (2019).
- Одлука о прогласењу Устава Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, *Службени лист СФРЈ*, бр. 14, год. XIX (Београд: Новинска установа „Службени лист СФРЈ“, 10 април 1963).
- Одлука за прогласување на Уставот на Социјалистичка Федеративна Република Југославија, *Службен лист на СФРЈ*, бр. 9, год. XXX. (Белград: Новинска установа „Службен лист на СФРЈ“, 21 февруари 1974)
- Поповска Драгица, *Споменикот, меморијата и идентитетот* (Скопје: Институт за национална историја, 2015).
- Поповска Драгица, „Споменичните обележја поврзани со Втората светска војна во Македонија: идеолошка наративизација“. *Материјали од меѓународна научна конференција Балканот: луѓе, војни и мир*, Скопје, 4-5 ноември. (Скопје: Институт за национална историја, 2015, 253-265).

Radović Srđan, *Grad kao tekst*. (Beograd: Biblioteka XX vek, Beograd, 2013).

„Регистрација на Корпорации од Корпоративната комисија при Владата на Н.Р.М.“,
Службен весник на НР Македонија, бр. 31, год. II. (Скопје: Претседателство на Владата
на Народна Република Македонија – Скопје, 15 ноември 1946 година).

Службен весник на НР Македонија, бр. 40, (Скопје: Претседателство на Владата на Народ-
на Република Македонија – Скопје, 21 декември 1953).

Трајковски Ѓорѓи, *Преглед на спомениците и спомен-обележјата во СР Македонија*
(Скопје: Републички завод за заштита на спомениците на културата – Скопје, 1986).